

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка
В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата юридичних наук, доцента **НОВАК Тамари Сергіївни**
на дисертаційне дослідження **ЗАКАЛЬ Ориси Орестівни** на тему:
«Захист кліматичних прав людини: питання теорії і практики»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Дисертаційне дослідження Ориси Закаль на тему: «Захист кліматичних прав людини: питання теорії та практики» включає у себе усі необхідні компоненти наукової новизни для такого роду досліджень. Постановка мети та завдань, сформовані у коректний спосіб, що дозволило досягти таких переваг – змістовного розкриття загальної характеристики прав і свобод людини та теоретичного поглиблення системи екологічних прав, що дало змогу виділити нову підгрупу таких прав, а саме кліматичні права людини, як своєрідний правовий феномен.

Враховуючи той факт, що зміни клімату це не лише про процеси, що відбуваються навколо довкілля. Це питання, що містить вплив на міграцію населення, харчову безпеку, економіку та сталий розвиток держав по всьому світі. Дані зміни у природньому середовищі, нерозривно пов'язані з правами людини, про що авторкою і зроблено акцент.

Питання захисту прав людини неможливо уявити без належного забезпечення реалізації прав, що безпосередньо пов'язані зі зміною клімату.

Отже, враховуючи вищенаведене, не викликають сумніву теоретична та практична необхідність і актуальність та своєчасність обраної Орисею Закаль теми дисертаційного дослідження, а також його наукова новизна.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Ориси Закаль виконане згідно плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з п. 1.1 та 1.13 Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки від 26.03.2021 р. № 12-21 та відповідає Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Ориси Закаль характеризується системним підходом до предмету дослідження. Дисертація має вдалу структуру, що відповідає меті роботи та завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура роботи повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені авторкою. Висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті та завданням дослідження й містять важливі теоретичні та практичні положення щодо вдосконалення правового забезпечення захисту кліматичних прав людини.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел, вітчизняного та міжнародного законодавства, судової практики. Безсумнівною перевагою роботи є використання значного обсягу нормативно-

правових актів України, законодавства зарубіжних країн, наукових праць та інших джерел (усього 562 найменування). Усе це дозволяє зробити висновок, що одержані у дослідженні результати характеризуються високим ступенем вірогідності та наукової обґрунтованості.

Досягненню достовірних і об'єктивних результатів під час роботи над дисертацією слугував вдало сформований методологічний інструментарій. Дисертанткою використовувався синтез загальнофілософських (діалектичного), загальнонаукових (формально-логічного, системно-структурного, методів аналізу і синтезу) та спеціально-наукових (історико-правового, формально-юридичного, порівняльно-правового, прогностичного) методів наукового пізнання.

Серед наукових положень, які виносяться на захист, варто особливо виділити пропозицію щодо необхідності формулювання у правовій доктрині концепції кліматичних прав людини, зокрема, шляхом виділення із системи екологічних прав людини, нової підгрупи – кліматичних прав. Вважаємо, що така пропозиція дозволить поглибити вчення про права людини новими знаннями та ідеями про його удосконалення, що зумовить в майбутньому розглянути можливість реалізації зазначеної категорії прав на практиці.

Авторка приділила належну увагу й дослідженню понятійно-категоріального апарату предметної сфери досліджень, здійснила ґрунтовне доктринальне осмислення феномену кліматичних прав людини, передумов і джерел їх виокремлення та формування їх системи, висвітлила закономірний характер конституціоналізації кліматичних прав людини у світі та встановила логічний зв'язок із такою конституціоналізацією, довела необхідність концептуального виділення кліматичних прав людини, як окремої підгрупи системи екологічних прав, з'ясувала особливості реалізації та захисту кліматичних прав людини, як на міжнародному, так і на національному рівнях, зважаючи на ті кліматичні зміни, що спостерігаються останнім часом у світі.

Мета дисертаційного дослідження полягає у формулюванні наукових засад концепції кліматичних прав людини в контексті міжнародно-правового та національного еколого-правового розвитку.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як основа для науково-теоретичного опрацювання фундаментальної концепції подальшого розвитку й розширення систематики прав людини в контексті розвитку екологічних правовідносин; правотворчій сфері – при розробленні й прийнятті нових нормативних актів, вдосконаленні законодавства, що регламентує кліматичні права людини в Україні; правозастосовчій практиці – для вдосконалення юридичного механізму захисту кліматичних прав людини відповідно до засад людиноцентричної парадигми розвитку права; навчальному процесі – при підготовці розділів підручників і навчальних посібників, зокрема з курсів «Екологічне право України», «Екологічне право зарубіжних країн», «Кліматичне право України», «Кліматичне право зарубіжних країн», спецкурсу «Кліматичний конституціоналізм», у викладанні відповідних навчальних дисциплін, а також у науково-дослідній роботі студентів; правовиховній сфері – в роботі з поширення кліматичного підходу до сфери реалізації і захисту людських прав, обґрунтування і поширення інформації щодо сутності і значення захисту кліматичних прав людини в умовах сучасного суспільства.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, захищених за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 13 наукових працях, з яких 9 статей у наукових фахових виданнях України та 4 тези наукових доповідей. Зазначені публікації повною мірою

висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження, що свідчить про ретельну роботу, проведenu дисертанткою у процесі наукового дослідження та його апробації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею. Висновки та рекомендації, сформульовані авторкою та представлені для публічного захисту, є науково-обґрунтованими. Всі використані в роботі ідеї, напрацювання та тексти інших авторів мають належним чином оформлені посилання на відповідні джерела. В дослідженні відсутнє запозичення чужих ідей, результатів, фраз тощо без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Ориси Закаль на тему: «Захист кліматичних прав людини: питання теорії та практики» відсутні порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Необхідно зазначити, що дане дисертаційне дослідження, як і будь-яке наукове дослідження, разом із позитивними висновками та пропозиціями містить і певні недоліки, що потребують уточнення та врахування під час захисту та подальших наукових досліджень. Зокрема:

1. Авторка наводить дефініцію кліматичних прав людини в дисертаційному дослідженні, як підгрупу системи екологічних прав людини, що об'єктивно виокремлені у зв'язку із перетворенням зміни клімату на окремий чинник розвитку людства (провідний антропогенний фактор його розвитку). Між тим, особливо важливо акцентувати увагу на тому, що зміна клімату як явище формується не лише антропогенним впливом, а й природними процесами, які не залежать від людини. На нашу думку, на цьому аспекті варто було б наголосити чіткіше.

2. На жаль, досить поверхово в дисертації наведено диференціацію кліматичних прав людини. Авторка класифікує кліматичні права людини на матеріальні, процедурні та права вразливих категорій громадян. Однак, саме права вразливих категорій громадян можуть бути, як матеріальними та процедурними. Тому, на нашу думку, варто було б більш докладно висвітлити позицію щодо саме такої класифікації, обраних для такого поділу критеріїв.

3. Під час роботи над підрозділом 2 дисертації авторка ретельно дослідила міжнародний досвід захисту кліматичних прав людини, який, на думку дисертантки, теоретично міг би бути впровадженим в Україні та в національну правову систему. Однак хотілося б почути думки авторки про доцільність і можливі форми (способів) та механізмів реалізації в сучасній Україні та в усьому світі цих прав людини.

Проте наведені зауваження, які певною мірою несуть характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертанткою наукової роботи.

Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в рецензованій дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про вагомий особистий внесок дисертантки в еколого-правову науку.

Вдалиий і логічно зумовлений вибір кола досліджуваних питань, їх актуальність, раціональне співвідношення теоретичних міркувань та прикладів із практики, чіткість і послідовність викладу матеріалу, належна аргументованість наукових висновків і узагальнень свідчать про високий рівень проведеного дослідження та його практичне значення.

Вагоме значення одержаних результатів дослідження в теоретичній і практичній сферах зумовлюється тим, що сформульовані й обґрунтовані в дисертації висновки та пропозиції суттєво розширюють і поглиблюють існуючі знання про сутність та особливості феномену кліматичних прав людини, їх роль в еколого-правовому розвитку та в праволюдному дискурсі сучасної глобалізованої цивілізації.

Зміст дисертації висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих у роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні численних літературних джерел із проблематики дисертаційного дослідження.

Оцінка оформлення дисертації. Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог, для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладання матеріалу. Робота відрізняється смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю змісту.

Загальний висновок. Дисертація на тему: «Захист кліматичних прав людини: питання теорії та практики» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Закаль Оріся Орестівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ

**доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В. З. Янчука
Національного університету біоресурсів
та природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент**

Тамара НОВАК

